

JAN PRŮCHA, JAROSLAV VETEŠKA

ANDRA- GOGICKÝ SLOVNÍK

• Assessment Centre (AC) • asynchronní výuka • atestace • audiovizuální didaktické prostředky • audio-
toda • autobiografie • autoevaluace • autoevaluace škol • autonomie školy • autoregulace učení • autoreg-
ní • autorita • axiologie • bakalář • bakalářské studium • bakalářský studijní program • bakalářský titul • l-
lávání dospělých • baterie testů / testová baterie • behaviorální vědy • behaviorismus • benchmarking •
va teorie • bezděčné učení • bezplatné vzdělání • bibliografie • Bílá kniha • bilingvismus • bilingvní škol
vzdělávání • biodromální přístup ve vzdělávání (vývojový integrální přístup k člověku) • biografická m-
ded learning • bloková výuka • Bloomova taxonomie • Boloňská deklarace • boloňský proces • bossing
va teorie kulturního kapitálu • brains • GRADA® • writing • burnout efekt • CEDEFOP
ní učení/vzdělávání • centralizovaný styl řízení • centrum hodnocení • Centrum pro studium vysokého š-
(CSVŠ) • CERMAT • certifikace • cíle vzdělávání • cíle vzdělávání dospělých • cílové skupiny ve vzděl-
lých • cílové skupiny v podnikovém vzdělávání • církevní školy • citační analýza • cizí jazyk • CLIL • Co-
gram • CONFITEA (International Conference on Adult Education) • curriculum vitae (CV) • evičení • cy-
rentní vzdělávání • cyklus • cvičná škola • čas pro vzdělávání • časopisy o rozvoji lidských zdrojů • čase

JAN PRŮCHA, JAROSLAV VETEŠKA

ANDRA- GOGICKÝ SLOVNÍK

• autoregulace učení • autoregulované učení • autorita • axiologie • bakalář • bakalářské studium • bakalářský studijní program • bakalářský titul • bariéry vzdělávání dospělých • baterie testů / testová baterie • behaviorální vědy • behaviorismus • benchmarking • Bernsteinova teorie • bezděčné učení • bezplatné vzdělání • bibliografie • Bílá kniha • bilingvismus • bilingvní školy • bilingvní vzdělávání • biodromální přístup ve vzdělávání (vývojový integrální přístup k člověku) • biografická metoda • blended learning • bloková výuka • Bloomova taxonomie • Boloňská deklarace • boloňský proces • bossing • Bourdieuova teorie kulturního kapitálu • brainstorming • brainwashing • brainwriting • celoživotní učení/vzdělávání • centralizovaný styl řízení • centrum hodnocení • Centrum pro studium vysokého školství, v. i. (CSVŠ) • CERMAT • certifikace • cíle vzdělávání • cíle vzdělávání dospělých • cílové skupiny ve vzdělávání dospělých • cílové skupiny v podnikovém vzdělávání • církevní školy • citací analýza • cizí jazyk • CLIL • Comenius program • CONFITEA (International Conference on Adult Education) • podnikové učení (CPD) • řídící a vzdělávací funkce • škola • škola

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., Dr.h.c.
doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

ANDRAGOGICKÝ SLOVNÍK

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 4910. publikaci

Odpovědná redaktorka Jana J. Kubínová
Sazba a zlom Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 296
Vydání 1., 2012
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2012

ISBN 978-80-247-3960-1

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-8182-2 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-8183-9 (ve formátu EPUB)

Obsah

Předmluva	7
Hlavní použitá literatura	9
Seznam zkratek	11
Heslář	13
Významné publikace české a slovenské andragogiky (1990–2011)	289

Předmluva

Účel slovníku

Andragogika jako obor teorie a praxe zabývající se vzděláváním dospělých má v současné společnosti stále rostoucí význam. To se projevuje i v České republice v několika ohledech: Zvyšují se počty lidí, kteří po ukončení svého formálního (školního) vzdělávání dále rozvíjejí své znalosti a kompetence v různých formách profesního nebo zájmového vzdělávání, studují při zaměstnání, absolvují rekvalifikační kurzy a odborná školení apod. V souvislosti s tím se rozvíjí také andragogika jako vědecká disciplína a na některých vysokých školách se připravují specialisté pro andragogickou teorii a její aplikace.

Jako v každém prudce se rozvíjejícím oboru i v andragogice se rozrůstá počet odborných pojmů a termínů, které se k nám dostávají často prostřednictvím angličtiny. Potíž je v tom, že česká terminologie andragogiky se uplatňuje dosti živelně a nepřehledně a objevují se termíny, jejichž obsah není zcela jasný a obecně přijímaný. K přehlednosti a významové ujasněnosti termínů slouží v jednotlivých oborech vědy a praxe terminologické slovníky. Má je vytvořeny pedagogika a psychologie (viz přehled zdrojů níže), avšak andragogika dosud nikoliv. K eliminaci tohoto nedostatku má přispívat tento slovník.

Andragogický slovník pokrývá výběrově nejdůležitější terminologii obecné andragogické teorie a androdidaktiky a také souvisejících oborů, jako je řízení lidských zdrojů a teorie organizace. Protože andragogika má mnoho společných termínů s pedagogikou, jsou ve slovníku zahrnuty také některé relevantní termíny pedagogické. Totéž se týká psychologie, jež je pro andragogiku stejně důležitá, zejména pokud jde o teorii a praxi lidského učení. Výklad některých termínů se soustřeďuje na významy spojené s andragogikou a příbuznými obory.

Konstrukce slovníku

Slovník obsahuje více než tisíc hesel, která mají tuto strukturu:

- U každého hesla je podán stručný výklad jeho významu, případně několika existujících významů. Některé termíny nemají ustálenou českou podobu, respektive se vyskytují ve dvou či více ekvivalentech, například **společnost vědění** / **znalostní společnost** aj., což je ve slovníku zachyceno. Také se vyskytují ter-

míny, které nemají české ekvivalenty, a tudíž se používají jen v anglické verzi, například **e-learning**, **diverzity management** aj.

- Jednotlivé termíny spolu více či méně obsahově souvisejí. Proto je na konci každého hesla připojen odkaz na souvztažná jiná hesla slovníku a je vyznačen šipkou a kurzivou. Například u hesla: **neformální vzdělávání** → formální vzdělávání, informální učení, podnikové vzdělávání, zájmové vzdělávání apod.
- U většiny hesel je připojen bibliografický údaj na jednu či více publikací (českých a/nebo slovenských), v nichž je problematika příslušného hesla zkoumána či podrobněji vymezována. Je samozřejmé, že v naprosté většině jde o výběr z literatury, která je mnohdy mnohem početnější.
- Na konci slovníku je připojen přehled Významné publikace české a slovenské andragogiky (1991–2011). Má sloužit čtenářům k základní orientaci v současné literatuře české a slovenské andragogiky.

Použité zdroje

Při výběru hesel a definování významu jednotlivých pojmů se autoři opírali především o četné andragogické publikace (knižní a časopisecké). Kromě toho bylo přihlédnuto i k termínům a definicím v některých oborových slovnících a encyklopediích (viz Hlavní použitá literatura).

* * *

Tato práce je u nás prvním pokusem o vypracování souborného výkladového slovníku andragogických termínů. Přitom je nutno brát v úvahu, že terminologie andragogiky se jak v zahraničí, tak u nás neustále rozrůstá, takže zachytit ji v úplnosti je nemožné. Autoři budou vděční uživatelům slovníku za upozornění na případné nepřesnosti či na důležitá hesla, jež by měla být do slovníku také zahrnuta.

Za posouzení rukopisu slovníku vyjadřujeme poděkování paní prof. Miladě Ra-
bušicové z Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
v Brně. Dále děkujeme kolegům dr. Michaelu Tureckiové, doc. Milanu Benešovi
a doc. Jaroslavu Mužíkovi za jejich připomínky.

Uživatelům Andragogického slovníku přejeme, aby jim naše dílo bylo prospěšnou
pomůckou při studiu, zkoumání a plánování tak důležitých součástí života lidské
společnosti, jakou je vzdělávání dospělých.

Jan Průcha a Jaroslav Veteška

Hlavní použitá literatura

- ARMSTRONG, Michael. *Řízení lidských zdrojů*. 10. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007 (dotisk 2010). 800 s.
- BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2008. 136 s.
- HARTL, Pavel – HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. 800 s.
- JARVIS, Peter. *International Dictionary of Adult and Continuing Education*. London: Kogan Page, 2002. 202 p.
- KOUBEK, Josef. *Řízení lidských zdrojů. Základy moderní personalistiky*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2009. 400 s.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. 439 s.
- PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník. Lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. 282 s.
- PALÁN, Zdeněk – LANGER, Tomáš. *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 184 s.
- PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 936 s.
- PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. vyd., Praha: Portál, 2009. 395 s.
- ŠVEC, Štefan. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. 2., rozšir. a dopln. vyd., Bratislava: IRIS, 2002. 318 s.
- URBAN, Jan. *Výkladový slovník řízení lidských zdrojů*. Praha: ASPI, 2004. 208 s.

Seznam zkratek

BSC	Balanced Scorecard
CBA	Competency Based Approach (přístup podle kompetencí)
CBM	Competency Based Management (řízení podle kompetencí)
CBT	Computer Based Training (učení založené na elektronické bázi)
CŽU	celoživotní učení
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
HR	Human Resources
KTP	Kartotéka typových pozic
MBC	Management by Competencies
MBO	Management by Objectives (řízení podle cílů)
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
NVF	Národní vzdělávací fond
NVQ	National Vocational Qualification
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP VK	Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost
PEN	Pedagogická encyklopedie
PISA	Programme for International Student Assessment (Program pro mezinárodní hodnocení žáků/studentů)
RVP	rámcový vzdělávací program
SOŠ	střední odborná škola

SOV	střední odborné vzdělávání
ŠVP	školní vzdělávací program
TQM	Total Quality Management (Komplexní řízení jakosti)
UNESCO	Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UJAK	Univerzita Jana Amose Komenského Praha
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický v Praze
VÚOŠ	Výzkumný ústav odborného školství
WBI	Web Based Information (informační podpora cíleného vzdělávání na internetu; součást samoučení)
WBT	Web Based Training (vzdělávací akce distribuované na internetu; vzdělávání pomocí webových stránek)

HESLÁŘ

A

absolutorium

Závěrečná zkouška k ukončení studia na některých druhích škol a příslušné osvědčení. V České republice se realizuje jednak na *vyšších odborných školách*, jednak na *konzervatořích*. Absolutorium v konzervatoři (v úrovni ISCED 5B) je komplexní odborná zkouška, která se skládá z teoretické zkoušky v odborných předmětech, zkoušky z cizího jazyka, absolventské práce a její obhajoby, absolventského výkonu z jednoho či dvou hlavních oborů. Absolutorium ve VOŠ se skládá ze zkoušky z odborných předmětů, zkoušky z cizího jazyka a obhajoby absolventské práce. V obou druhích škol je dokladem o ukončení vzdělávání vysvědčení o absolutoriu *diplom* s označením „diplomovaný specialista“ (DiS).

→ *absolvent*

Literatura: zákon č. 561/2004 Sb.

absolvent

Subjekt, který ukončil některý druh *formálního vzdělávání* (střední, vyšší odborné, vysokoškolské vzdělávání) nebo některý typ *neformálního vzdělávání* (např. kurz *podnikového vzdělávání*, *rekvalifikační kurz*, *odborné školení* apod.). V závislosti na druhu a úrovni získaného vzdělání či *kvalifikace* dostávají absolventi odlišné doklady o absolvování, zejména certifikáty, vysvědčení, *akademické tituly* aj. Podle toho se také absolventi jednotlivých druhů škol rozdílně uplatňují na trhu práce.

→ *absolutorium*

Literatura: Úlovcová, H. – Vojtěch, J.: *Absolventi škol na trhu práce*. PEN, 2009, s. 390–395.

absolvent vysoké školy

Subjekt, který řádně absolvoval studium v příslušném studijním programu na *vysoko-*

ké škole a obdržel vysokoškolský *diplom* a vysvědčení o státní závěrečné zkoušce. Podle typu vysoké školy získávají tito absolventi odlišné *akademické tituly*. Počty absolventů vysokých škol v České republice se během posledních let neustále zvyšují, jsou ale rozdílné podle oborů studia. V roce 2010 činil počet absolventů všech vysokých škol v České republice v různých formách studia celkem 81 672 osob, z toho ve veřejných vysokých školách 69 647 a v soukromých vysokých školách 12 032 osob (14,7 %).

→ *terciární vzdělávání*, *vysokoškolské studium*, *vysokoškolské vzdělání*

Literatura: databáze ÚIV

absolventi škol na trhu práce

Ve všech ekonomicky vyspělých zemích včetně České republiky se vyskytuje shodný socioekonomický obraz: Čím vyšší je dosažená *vzdělanostní úroveň* absolventů škol, tím lepší jsou šance k uplatnění na *trhu práce*. Tudiž absolventi vysokých škol vykazují nižší míru nezaměstnanosti než absolventi středních škol (ovšem odlišně podle oboru studia) a nejvyšší míra nezaměstnanosti se projevuje u absolventů jen s úrovní základního vzdělání, respektive bez vyučení. Vzhledem k tomu, že v České republice tvoří absolventi středních škol (tj. s úrovní vzdělání ISCED 3–4) většinu (86 %) v populaci mladých pracovních sil (ve věku 15–24 let), soustřeďují se různé analýzy zaměstnanosti právě na tuto skupinu. Počet nezaměstnaných absolventů podle evidence úřadů práce v posledních letech ukazuje tabulka na následující stránce (v %). Ve srovnání se situací v celé Evropské unii je míra nezaměstnanosti absolventů škol v České republice mírně pod průměrem zemí EU a až do poloviny roku 2008 dokonce nezaměstnanost klesala. Avšak tento příznivý vývoj se v důsledku prohlubující se ekonomické krize

Skupina absolventů podle úrovně vzdělání	2002	2005	2010	2011
Střední s výučním listem	23,8	15,7	15,6	15,3
Střední odborné s maturitou	20,8	10,1	8,3	8,9
Vyšší odborné	9,9	8,2	6,2	6,9
Vysokoškolské magisterské	N	N	4,3	4,7

Pramen: Databáze ISA (2011); N = údaje neuvedeny

postupně zhoršuje, i když se objevuje jeden pozitivní trend: Řemeslníci, kvalifikovaní dělníci a technici se uplatňují poměrně dobře. Celkově je struktura absolventů začleněných do trhu práce dosti variabilní v závislosti na profesním odvětví, regionu a délce nezaměstnanosti. Analýzy uplatnění absolventů škol na trhu práce publikuje NÚOV provozující informační systém ISA (www.infoabsolvent.cz).

→ *absolvent vysoké školy*

Literatura: Burdová, J. a kol.: *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2010*. Praha, NÚOV, 2011; Burdová, J. – Chamoutová, D.: *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2011*. Praha, NÚOV, 2011.

adaptabilita

Schopnost jedince přizpůsobit se vnějšímu přírodnímu i sociálnímu prostředí. Nedostatečná nebo snížená adaptabilita může vést k psychosomatickým symptomům, nejvíce neurotickým. Proto jsou neurotické poruchy někdy považovány za poruchy adaptace.

→ *adaptace, adaptační proces*

adaptace

(1) Evoluční proces, při kterém se daný organismus (druh) přizpůsobuje vnějším podmínkám, v nichž žije. Přizpůsobování probíhá prostřednictvím morfologických, fyziologických a etologických změn, které organismu nebo celé populaci umožňují přežít (být funkční a reprodukcí). Díky adaptaci umožněné přirozeným výběrem

vznikají účelné obecné vlastnosti (dědičnost). Na fyziologické úrovni se organismus přizpůsobuje prostřednictvím reflexů a homeostatických procesů. Z tohoto hlediska se jedná o asimilaci (splynutí) a akomodaci (přizpůsobení) receptorů s prostředím. (2) Z psychologického a sociologického hlediska zahrnuje přizpůsobení se chování, myšlení, emocím, vnímání, normám a postojům dané společnosti. (3) Proces postupného přizpůsobování se jedince sociálnímu okolí a podmínkám. Rozlišuje se adaptace pasivní (akomodace) a aktivní. Při nesprávné nebo nevhodné adaptaci (nepřizpůsobení) jedinec žije se svým okolím v napětí a v konfliktech (maladaptace). (4) Kulturní adaptace je specificky lidský způsob přetváření světa prostřednictvím výroby artefaktů, vytvářením sociokulturních regulativů a akumulací idejí.

→ *adaptabilita, adaptační proces*

adaptační proces

(1) Proces, ve kterém se jedinec přizpůsobuje měnícímu se sociálnímu prostředí a rozmanitým, zejména profesním (pracovním) situacím. (2) V oblasti řízení lidských zdrojů se jedná o snahu jedince vyrovnávat se s novým pracovním prostředím. Cílem adaptačního procesu je co nejrychlejší zařazení (zapracování) pracovníka, aby mohl uplatnit své znalosti, schopnosti a dovednosti. Proces adaptace musí být formalizován a řízen, zpravidla přímým nadřazeným nebo personálním útvarům, sníží se tak riziko adaptačního

stresu, který je vyvolán reakcí na nové pracovní prostředí a situace. Další výhodou je rychlejší zapojení pracovníka do pracovního týmu a rychlejší dosažení adekvátního pracovního výkonu. V rámci adaptace dochází k orientaci pracovníka, tj. k obecnému seznámení se s firmou, firemní kulturou a etickým kodexem, vnitřními předpisy a podmínkami výkonu práce. Orientace zkracuje dobu adaptace nového pracovníka. U některých pozic je vhodné připravit adaptační plán, který přesně stanoví obsah a délku adaptace. Nejefektivnější metoda seznámení nového pracovníka s organizací v rámci procesu jeho adaptace na nové pracoviště je tzv. rotace práce.

→ *adaptace, adaptabilita*

adicionální vzdělávání

→ *doplňkové vzdělávání*

adiktologie

Věda zabývající se etiologií, prevencí, léčbou a výzkumem závislostí na návykových látkách. Adiktologie je rovněž samostatný studijní obor na VŠ. Odborné aktivity koordinuje zejména Centrum adiktologie, pracoviště Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a VFN v Praze. Zaměřuje se na výzkum užívání návykových látek a činností, jež mohou vést k vytvoření závislého chování, a na výzkum a vývoj nových přístupů v prevenci, léčbě a sociální reintegraci postižených. Na státní úrovni je řešena tzv. drogovou politikou, která se zabývá formami sociální kontroly chování jedinců nebo určitých skupin společnosti. Její podobu implikuje a formuje to, jak společnost vnímá a reaguje na problematiku užívání *drog* (z pohledu lékařského, morálního, sociálního, kriminálního i z pohledu veřejného zdraví), tj. jak se společnost dívá na měkké a tvrdé drogy, na jejich užívání a na jejich uži-

vatele. Primární drogovou prevencí mohou zajišťovat školy, které jsou vhodným prostředím pro osvětu a prevenci užívání alkoholu, tabáku i nelegálních drog.

→ *droga, drogová závislost*

adolescence

Období dospívání jedince, v němž se uskutečňují mentální a tělesné změny vyznačující přechod od dětství do dospělého věku. Ve vývojové psychologii není jednotné vymezení počátku a ukončení adolescence. Langmeier a Krejčířová (2006) člení dospívání na období pubescence (zhruba 11–15 let) a adolescence (zhruba 15–22 let), s velkými interindividuálními rozdíly. Z pedagogického a andragogického hlediska je adolescence významné období vzhledem k tomu, že většina mladých lidí na jeho počátku ukončuje povinnou školní docházku a volí si další *vzdělávací dráhu*. S tím jsou spojeny problémy týkající se volby oboru studia, volby povolání aj. Literatura: Langmeier, J. – Krejčířová, D.: *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd., Praha, Grada Publishing, 2006; Trhlíková, J.: *Populace českých středoškoláků a jejich vzdělávání*. PEN, 2009, s. 366–372.

Adult Learning Documentation and Information Network (ALADIN)

Nabízí přístup k asi devadesáti informačním a dokumentačním službám s cílem umožnit jedincům získat co nejvíce informací a dokumentace z oblasti vzdělávání dospělých, a zejména zpřístupnit ty materiály, které nejsou dostupné na internetu. Aktivita vznikla v roce 1997 v Hamburgu v rámci 5. CONFINTEA. ALADIN koordinuje UNESCO – Institute for Lifelong Learning (UIL).

Adult Learning Information Centre Europe (ALICE)

Evropské informační centrum pro vzdělávání dospělých spravuje databázi s infor-

macemi o organizacích, legislativě, výzkumu, evropských dotacích a odborných periodikách z oboru neformálního vzdělávání dospělých v Evropě. Je to dynamický informační servis, který je průběžně aktualizován. Databáze má za cíl usnadnit tok informací v sektoru neformálního vzdělávání dospělých v Evropě, aby tak umožnila spolupráci mezi organizacemi a zpřístupnila evropské dotace. Rovněž může poskytnout jasný pohled na aktuální dění v oblasti neformálního vzdělávání dospělých v různých zemích Evropské unie. Databáze je dostupná v angličtině, francouzštině a holandštině a od roku 1996 působí při VCVO (Flemish Centre for Adult Education) v Bruselu.

AERA – Americká asociace pedagogického výzkumu (American Educational Research Association)

Největší odborná společnost pro výzkum různých oblastí vzdělávání (včetně vzdělávání dospělých) nejen v USA, ale patrně na světě vůbec. Sdružuje přes 17 000 členů pracujících jak ve vědeckých, tak i praktických oborech vzdělávání. Pořádá každoročně konference, střídavě na různých univerzitách v USA. Vydává časopisy *Educational Researcher*, *Review of Educational Research* a další, také knižní publikace. Prestiž AERA ve vědeckých kruzích je vysoká. Podle jejího modelu byla v Evropě vytvořena obdobná asociace *EERA*.

→ *andragogický výzkum, ČAPV, pedagogický výzkum*

afirmativní akce

→ *pozitivní diskriminace*

agogika

Slovo pochází z řeckého agogé (vedení, výchova, kázeň). Obecná teorie výchovy reflektující podstatu a principy celoživotního učení. V širším pohledu a v souladu

s evropským fenoménem *lifelong learning* (celoživotní učení) zahrnuje *pedagogiku*, *andragogiku* a *gerontagogiku*. Rozlišujeme fundamentální agogiku, která se zabývá obecnými teoretickými východisky, smyslem a základy výchovy, a agogiku aplikovanou, zabývající se konkrétním vymezováním cílů a prostředků výchovy.

→ *andragogika, celoživotní učení/vzdělávání*

akademická obec

Je tvořena *akademickými pracovníky* působícími na příslušné vysoké škole, studenty a dalšími pracovníky. Toto společenství je základem samosprávy fakulty (vysoké školy). Má právo například volit *akademický senát fakulty*.

→ *akademický pracovník, akademický senát fakulty*

akademická svoboda

Tradiční a historicky zakotvené právo vysoké školy/univerzity. Dnes je upravena zákonem, který na vysoké škole zaručuje tyto akademické svobody a tato akademická práva: a) svobodu vědy, výzkumu a umělecké tvorby a zveřejňování jejich výsledků; b) svobodu výuky spočívající především v její otevřenosti různým vědeckým názorům, vědeckým a výzkumným metodám a uměleckým směrům; c) právo učit se zahrnující svobodnou volbu zaměření studia v rámci studijních programů a svobodu vyjadřovat vlastní názory ve výuce; d) právo členů akademické obce volit zastupitelské akademické orgány a e) právo používat akademické insignie a konat akademické obřady.

→ *akademický pracovník*

Literatura: zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

akademické vzdělání

Stupeň vzdělání, které jedinec získá na vysoké škole nebo univerzitě. Vzdělání je zakončeno příslušnou státní zkouškou a obhajobou kvalifikační práce (bakalářské nebo diplomové) a přiznáním *akademického titulu*.

→ *terciární vzdělávání, vysokoškolské studium, vysokoškolské vzdělání*

akademicko-vědecké tituly

Akademicko-vědecké tituly (viz tabulka na následující straně) získávají absolventi doktorských studijních programů, kteří složili státní doktorskou zkoušku a obhájili disertační práci.

akademický pracovník

Je zaměstnancem vysoké školy. Akademičti pracovníci vykonávají jak pedagogickou, tak vědeckou, výzkumnou, vývojovou a inovační, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Akademickými pracovníky jsou profesori, docenti, odborní asistenti, asistenti, lektori a vědečtí, výzkumní a vývojoví pracovníci, kteří se podílejí na pedagogické činnosti a na vysoké škole plní funkci učitelů. Pouze profesor nebo docent, který je akademickým pracovníkem příslušné vysoké školy, může garantovat kvalitu a rozvoj studijního programu. Postavení akademických pracovníků upravuje § 70 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

→ *akademická obec, akademická svoboda*

akademický senát fakulty

Samosprávný zastupitelský akademický orgán fakulty vysoké školy. Má nejméně devět členů, z toho nejméně jednu třetinu a nejvýše jednu polovinu tvoří studenti. Členy akademického senátu fakulty volí ze svých řad členové akademické obce fakulty. Volby jsou přímé, s tajným hlasováním. Funkční období jednotlivých členů akademického senátu fakulty je nejvýše

tříleté a je neslučitelné s funkcí rektora, prorektorů, děkanů a proděkanů. Zasedání akademického senátu fakulty jsou veřejně přístupná. Děkan nebo v jeho zastoupení proděkan má právo vystoupit na zasedání, kdykoliv o to požádá. Akademický senát fakulty zejména 1. na návrh děkana rozhoduje o zřízení, sloučení, splnutí, rozdělení nebo zrušení fakultních pracovišť; 2. na návrh děkana schvaluje návrh vnitřních předpisů fakulty a postupuje je ke schválení akademickému senátu vysoké školy; 3. schvaluje rozdělení finančních prostředků fakulty předložené děkanem a kontroluje jejich využívání; 4. schvaluje výroční zprávu o činnosti a výroční zprávu o hospodaření fakulty předloženou děkanem; 5. schvaluje podmínky pro přijetí ke studiu ve studijních programech uskutečňovaných na fakultě.

→ *akademická obec, akademický pracovník, akademická svoboda*

Literatura: zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

akademický titul

Titul udělovaný absolventům vysokých škol na základě zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, po složení závěrečné zkoušky, jejíž součástí je obhajoba bakalářské/diplomové práce. Absolventům studia v bakalářských studijních programech se uděluje akademický titul bakalář (ve zkratce Bc.), uváděný před jménem, v oblasti umění akademický titul bakalář umění (ve zkratce BcA.). Absolventům studia v magisterských studijních programech se podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách uděluje tyto akademické tituly uváděné před jménem: 1. inženýr v oblasti ekonomie, technických věd a technologií, zemědělství, lesnictví a vojenství (ve zkratce Ing.); 2. inženýr architekt v oblasti archi-

zkratka titulu za jménem	latinský význam/název	český význam/název
Ph.D.	Philosophiae Doctor	doktor
Th.D.	Theologiae Doctor	doktor teologie
DSc.	Doctor Scientiarum	doktor věd (titul neznámý českému právnímu řádu, zavedla jej od 18. 12. 2002 Akademie věd ČR jako náhradu za DrSc.)

Neudělované tituly		
CSc.	Candidatus Scientiarum	kandidát věd (udílení této vědecké hodnosti bylo zrušeno)
DrSc.	Doctor Scientiarum	doktor věd (udílení této vědecké hodnosti bylo v ČR zrušeno, v SR pokračuje); viz → <i>DSc.</i>
akad.	akademik	řádný člen Československé akademie věd (zrušen po roce 1989)

tektury (ve zkratce Ing. arch.); 3. doktor medicíny v oblasti lékařství (ve zkratce MUDr.); 4. doktor zubního lékařství v oblasti zubního lékařství (ve zkratce MDDr.); 5. doktor veterinární medicíny v oblasti veterinárního lékařství a hygieny (ve zkratce MVDr.); 6. magistr umění v oblasti umění (ve zkratce MgA.); 7. v ostatních oblastech magistr (ve zkratce Mgr.). Absolventi magisterských studijních programů, kteří získali akademický titul magistr, mohou vykonat v téže oblasti studia státní rigorózní zkoušku, jejíž součástí je obhajoba rigorózní práce. Po jejím vykonání se udělují tyto akademické tituly: 1. v oblasti práva doktor práv (ve zkratce JUDr., uváděné před jménem); 2. v oblasti humanitních, pedagogických a společenských věd doktor filozofie (ve zkratce PhDr.); 3. v oblasti přírodních věd doktor přírod-

ních věd (ve zkratce RNDr.); 4. v oblasti farmacie doktor farmacie (ve zkratce PharmDr.); 5. v oblasti teologie a katolické teologie licenciát teologie (ve zkratce ThLic.) nebo doktor teologie (ve zkratce ThDr.). Vědecké hodnosti kandidát věd (ve zkratce CSc.) a doktor věd (ve zkratce DrSc.) udělené podle dřívějších právních předpisů zůstaly nedotčeny. Vědecká hodnost se píše vždy za jménem, mezi jménem a hodností se píše čárka.

→ *rigorózní zkouška, čestný doktorát, habilitační řízení, řízení ke jmenování profesorem*

Literatura: zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

Přehled v současné době udělovaných akademických titulů, které se píšou vždy před jménem, uvádí následující tabulka.

zkratka titulu před jménem	latinský význam/název	český význam/název
Bc.	Baccalaureus	bakalář
BcA.	Baccalaureus Artis	bakalář umění
Mgr.	Magister	magistr
MgA.	Magister Artis	magistr umění
Ing.	Ingénieur (franc.)	inženýr
Ing. arch.	Ingerum architectus	inženýr architekt
JUDr.	Juris Utriusque Doctor	doktor (obojího) práv(a)
MDDr.	Medicinae Dentalis Doctor	doktor zubní medicíny
MUDr.	Medicinae Universae Doctor	doktor všeobecné medicíny
MVDr.	Medicinae Veterinarinae Doctor	doktor veterinární medicíny
PharmDr.	Pharmaciae Doctor	doktor farmacie
PhDr.	Philosophiae Doctor	doktor filozofie
PhMr.	Pharmaciae Magister	magistr farmacie
RNDr.	Rerum Naturalium Doctor	doktor přírodních věd
ThDr.	Theologiae Doctor	doktor teologie
ThLic.	Theologiae Licentiat	licenciát teologie, bohosloví

Již neudělované, ale dosud používané tituly:

zkratka titulu před jménem	latinský význam/název	český význam/název
Dr.	Doctor	doktor (titul byl udělován v přechodném období po roce 1990 před zavedením titulu Ph.D., kterým byl zcela nahrazen)
RSDr.	Rerum Socialium Doctor	doktor sociálně politických věd
RCDr.	Rerum Commercialum Doctor	doktor obchodních věd
RTDr.	Rerum Technicarum Doctor	doktor technických věd
ICDr.	Iuris Canonici Doctor	doktor kanonického práva
MSDr.	Medicinae Stomatologicae Doctor	doktor zubní medicíny
PaedDr.	Paedagogiae Doctor	doktor pedagogiky
ThMgr.	Theologiae Magister	magistr teologie, bohosloví

akademie

Obecně označení různých typů vědeckých, vzdělávacích a uměleckých institucí. Ve většině zemí světa jde o zastřešující organizaci pro vědu a umění (např. Francouzská akademie, Polská akademie nauk, Královská společnost ve Velké Británii). Tyto organizace sdružují špičkové vědce ze všech vědních oborů.

→ *Akademie věd ČR*

akademie třetího věku (A3V)

Instituce organizované pod záštitou různých subjektů (městské knihovny, neziskové organizace, vysoké školy). Cílem je uspokojovat vzdělávací potřeby a zájmy občanů postproduktivního věku (seniorů) zejména v těch regionech, kde nepůsobí vysoké školy. Vzdělávací aktivity směřují k aktivizaci a integraci s většinovou populací, zajištění důstojnosti ve stáří a kvalitě života a rovněž přispívají k přesvědčení seniorů o jejich jedinečnosti a užitečnosti. Vedle klasických prezenčních vzdělávacích programů jsou některé edukační aktivity realizovány i distanční formou. Například od roku 1997 vysílá Radiožurnál Rozhlasovou akademii třetího věku, kde odezněla řada rozmanitých cyklů, například z geriatrické psychiatrie, sociální komunikace, psychologie, historie, literatury, meteorologie, psychosomatiky, geografie a botaniky.

→ *univerzity třetího věku, vzdělávání seniorů, zájmové vzdělávání*

Akademie věd ČR (AV ČR)

Je organizační složkou České republiky se sídlem v hlavním městě Praze. Činnost AV ČR je financována ze státního rozpočtu České republiky. AV ČR zřizuje pracoviště – tzv. veřejné výzkumné instituce (v.v.i.). AV ČR uskutečňuje prostřednictvím jí zřízených pracovišť výzkum v širokém spektru přírodních, technických,

sociálních a humanitních věd, usiluje o rozvoj poznání na mezinárodní úrovni, vychovává vědecké pracovníky a šíří a uplatňuje výsledky své činnosti pro zvyšování úrovně vzdělanosti, kultury a konkurenceschopnosti České republiky. Aktivně se podílí na spoluvytváření politiky České republiky a Evropské unie pro oblast výzkumu a vývoje. Orgány AV ČR jsou předseda, Akademický sněm, Akademická rada a její předsednictvo a Vědecká rada.

→ *vědecká příprava, vědní politika, výzkum a vývoj*

Literatura: zákon č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění pozdějších předpisů (úplné znění č. 420/2005 Sb.); stanovy Akademie věd České republiky (schválené usnesením vlády České republiky č. 614 ze dne 24. května 2006, s účinností od 1. ledna 2007).

akcelerace vzdělávání

Pojem se v pedagogické teorii používá ve dvou významech: **1.** Zrychlení tělesného a duševního vývoje mládeže, pokud se srovnává populace v předchozích generacích se současnou populací. Například vzrostla průměrná tělesná výška mladých lidí v důsledku příznivých životních podmínek a také jejich dovednosti zacházet se zařízeními informační technologie aj. Mezi odborníky však není shoda v názoru, zda se tato akcelerace projevuje jednoznačně pozitivně v současné vzdělávající se populaci. **2.** Akcelerací vzdělávání se rozumí speciální *vzdělávací programy*, které jsou upřůsobeny pro mimořádně nadané žáky a studenty. Programy umožňují kupříkladu postupovat v určitém učivu rychlejším tempem než běžná populace nebo absolvovat celý ročník školy či předmět kurikula ve zkráceném období.

→ *alternativní vzdělávání, edukační procesy, teorie učení*

akční výzkum

Jeden ze způsobů výzkumu, který je zaměřen na získávání prakticky použitelných poznatků. Podle Hendla (2005) akční výzkum vznikl z kritiky tradičních sociálních věd, jež trpí nedostatkem vlivu na praxi. Předpokládá se, že vliv výzkumu se zvýší, když se na něm budou aktivně podílet ti, jichž se týká (např. zaměstnanci firmy, učitelé ve školách, sestry na klinice apod.). Prvním krokem akčního výzkumu je proto definování problémů praxe a účelu navrhovaných změn. Cílem výzkumu je poskytnout bezprostřední poznatky ke zlepšení fungování sledované instituce, skupiny, například k optimalizaci sociálního klimatu školní třídy či pracoviště. Akční výzkum obvykle používá jednoduchou metodologii, kupříkladu dotazníkové šetření, aby mohl být realizován i s účastí osob, které nejsou profesionálními výzkumníky. V České republice není aplikace akčního výzkumu dostatečně rozšířena.

→ *experiment, metodologie výzkumu, andragogický výzkum, pedagogický výzkum*
Literatura: Janík, T.: Akční výzkum jako cesta ke zkvalitňování pedagogické praxe. In Maňák, J. – Švec, V. (ed.): *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno, Paido, 2004, s. 51–67; Hendl, J.: *Kvalitativní výzkum*. Praha, Portál, 2005.

akontabilita

Původně ekonomický pojem, který se nyní používá i ve sféře vzdělávání. Znamená odpovědnost vzdělávací instituce za své fungování a dosahované výsledky, zejména za kvalitu vzdělávání u žáků a studentů, včetně vzdělávání dospělých subjektů. Zároveň znamená povinnost příslušné instituce poskytovat o tom pravidelně informace („skládat účty“) nadřízeným orgánům, sponzorům, daňovým poplatníkům, rodičům žáků aj. Předpoklá-

dá se, že uplatňování akontability může přispívat k vytváření obrazu o kvalitě vzdělávání konkrétní školy či vzdělávací instituce. Akontabilita škol je nyní v České republice zakotvena i legislativně, a to zákonem č. 561/2004 Sb., kterým je požadována pravidelná *autoevaluace škol*. Týká se však jen sektoru *regionálního školství*, takže školy a vzdělávací zařízení pro dospělé tuto povinnost nemají, a tudíž informace o jejich kvalitě (zejm. u soukromých škol) jsou většinou nedostupné. → *efekty vzdělávání, efektivnost vzdělávání dospělých, kvalita vzdělávání*

akreditace

Proces, v průběhu kterého pověřená instituce (orgán) posuzuje kvalitu žádosti o poskytování vzdělávání. Posuzuje se nejen žádost, ale i způsobilost (organizační, personální, materiálně-technická, finanční aj.) instituce poskytovat zájemcům kvalitní vzdělávání. Výsledkem posuzování je vydání souhlasného nebo nesouhlasného stanoviska k žádosti instituce.

→ *Akreditační komise, Akreditační komise pro rekvalifikace*

Akreditační komise (AK)

V České republice rozhoduje o akreditaci studijních programů realizovaných vysokými školami MŠMT na základě doporučení AK, která je nezávislým odborným orgánem. Pečuje o kvalitu vysokoškolského vzdělávání a všestranně posuzuje vzdělávací a vědeckou, výzkumnou, vývojovou a inovační, uměleckou nebo další tvůrčí činnost VŠ. Hodnotí činnost vysokých škol a kvalitu akreditovaných činností, zveřejňuje výsledky hodnocení a posuzuje další záležitosti týkající se vysokého školství, které jí předloží ministr, a vydává k nim stanovisko. AK vydává stanovisko k žádostem o akreditaci studijních programů; k žádostem o oprávnění

konat habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem; ke zřízení, sloučení, splynutí, rozdělení nebo zrušení fakulty veřejné vysoké školy; k udělení státního souhlasu pro právnickou osobu, která chce působit jako soukromá vysoká škola a k určení typu vysoké školy. AK má dvacet jedna členů, které jmenuje na návrh ministra školství vláda České republiky. Členové AK jsou jmenováni na dobu šesti let; jmenování mohou být nejvýše na dvě po sobě jdoucí funkční období. AK zřizuje stále pracovní skupiny, jež slouží jako poradní orgány, a především posuzují žádosti o akreditace a reakreditace. Jsou složeny z předních odborníků daného oboru.

→ *akreditace, Akreditační komise pro rekvalifikace, Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání, vysoké školy, terciární vzdělávání*

Literatura: Mareš, J.: *Akreditace vysokých škol v ČR*. PEN, 2009, s. 909–912.

Akreditační komise pro rekvalifikace

Poradní orgán působící v rámci MŠMT. Vydává stanoviska k žádostem o akreditaci rekvalifikačních vzdělávacích programů uskutečňovaných na území České republiky a k aktuální situaci na trhu práce. Vzdělávacím akreditovaným programem se rozumí program, kterému byla na základě potřeb trhu práce rozhodnutím MŠMT udělena akreditace. Akreditace se uděluje na základě písemné žádosti fyzické nebo právnické osoby, jejíž součástí je vymezení obsahu a rozsahu vzdělávání, forem a metod výuky a způsobů ověřování výsledků vzdělávání. O udělení akreditace je MŠMT povinno rozhodnout nejpozději do devadesáti dnů ode dne doručení žádosti. Akreditace se uděluje na dobu tří let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o jejím udělení.

→ *akreditace, Akreditační komise, Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání*

Literatura: zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 176/2009 Sb., kterou se stanoví náležitosti žádosti o akreditaci vzdělávacího programu, organizace vzdělávání v rekvalifikačním zařízení a způsob jeho ukončení.

Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání

Svoji činnost zahájila 2. června 2005 jmenováním členů ministryní školství. Činnost komise se řídí příslušnými ustanoveními zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), a vyhlášky č. 10/2005 Sb., o vyšším odborném vzdělávání, která jsou dále rozpracována ve Statutu komise. Komise posuzuje v rámci řízení o akreditaci vzdělávací programy vyššího odborného vzdělávání z obsahového a odborného hlediska a sděluje svá stanoviska MŠMT. Komise posuzuje i jiné záležitosti týkající se vyššího odborného vzdělávání, které jí předloží ministr školství. Vznik Akreditační komise pozitivně ovlivnil posuzování kvality jednotlivých *vyšších odborných škol* a přispěl ke vzniku standardů vzdělávání ve vyšších odborných školách.

→ *akreditace, Akreditační komise, Akreditační komise pro rekvalifikace*

aktivita

Obecně vyjadřuje pohyb, činnost a jednání živých organismů. U živočichů je zaměřena na uspokojování potřeb, je ovlivněna vnitřními fyziologickými mechanismy a podněty z vnějšího prostředí. U člověka se rozlišuje aktivita ovlivnitelná a neovlivnitelná vůlí, uvědomovaná a neuvědomovaná. Za nejčastější aktivitu člověka je považována práce, hra, učení aj. Jako edukační pojem zahrnuje skupinu činností, při nichž musí člověk projevit

svoji iniciativu, samostatnost, vynaložit větší úsilí a energii, a celkově být výkonnější a efektivnější.

→ *teorie učení, učení dospělých, záměrné učení*

aktivizace

(1) Proces uvedení do pohybu, rozvinutí nebo zesílení činnosti. (2) V psychologii navození konkrétní úrovně aktivity, tzv. aktivace, která je založena na smyslové, žlázoové, hormonální a svalové připravenosti k činnosti (akci).

aktivní učení

Učení je aktivní tehdy, když jde o proces záměrného, intencionálního učení. Tedy takové učení, které je úmyslné, plánované s nějakým cílem, systematické. Tento proces může probíhat buď v podmínkách nějakého *formálního vzdělávání* či *neformálního vzdělávání* (v rámci *podnikového vzdělávání* apod.), nebo může být realizováno jednotlivcem jako *sebeřízené učení*. Na rozdíl od aktivního učení, které je obvykle spojeno až se zahájením *školní docházky*, respektive již s předškolním vzděláváním, člověk se učí neustále, avšak nahodile a neúmyslně již od narození (např. když si osvojuje mateřský jazyk). Efektivnost aktivního učení je determinována kromě jiného tím, do jaké míry jde o učení smysluplné pro učící se subjekt. Ve výzkumech učení se za aktivní učení považuje čas (time-on-task), během něhož je učící se subjekt zapojen do nějaké náročnější kognitivní činnosti, než je pouze pasivní naslouchání výkladu učitele, instruktora apod. Hranice mezi aktivním učením a nahodilým učením nejsou nijak ostré, například i v rámci formálního vzdělávání (ve školním prostředí) se mladí lidé učí jak záměrně (pod řízením učitele), tak bezděčně (od spolužáků).

→ *bezděčné učení, smysluplné učení, učení praxí, teorie učení*

Literatura: Mareš, J.: Učení ve školním kontextu. In Čáp, J. – Mareš, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál, 2001, s. 385–410; Kulič, V.: *Psychologie řízeného učení*. Praha, Academia, 1992.

akulturace

Psychosociální proces, který probíhá v situacích, kdy se dostávají do dlouhodobého kontaktu příslušníci dvou nebo více kulturních společenství. Jde o případy soužití etnických menšin s majoritní populací v jedné zemi, adaptaci imigrantů po příchodu do hostitelské země, řízení nadnárodních firem prostřednictvím managementu složeného z pracovníků s odlišným kulturním zázemím aj. Akulturace má také závažnou roli pro vzdělávání dětí a dospělých z rodin etnicky odlišných skupin imigrantů, například dětí Ukrajinců, Vietnámců a jiných cizinců v českých školách. Podle teorie *interkulturní psychologie* může mít proces akulturace tyto hlavní strategie: 1. Integrace příslušníků etnické menšiny či imigrantů, kteří přejímají kulturu většinové společnosti, respektive hostitelské země, ale uchovávají si i svou původní. 2. Asimilace, kdy cizinci nebo příslušníci menšin splynou s novou kulturou a opouštějí svou původní. 3. Separace, při níž žijí v izolaci od nové kultury, pouze se svou starou kulturou. 4. Marginalizace, při níž identita jedinců není opřena ani o původní, ani o novou kulturu, nýbrž jen o subkulturu své skupiny.

→ *etnické faktory ve vzdělávání, etnopedagogika, interkulturní komunikace*
Literatura: Průcha, J.: *Interkulturní psychologie*. 2., rozšíř. vyd. Praha, Portál, 2004, 2007.

alternativní školy

Ve vývoji školství všech zemí docházelo k tomu, že se vedle běžných, standardních

škol objevovaly školy „nestandardní“. Jejich vznik je vyvoláván snahami některých rodičů, pedagogických odborníků aj. vytvářet vzdělávací instituce, které by poskytovaly jiné, „kvalitnější“ vzdělávání než běžné školy. Tyto snahy se nejvíce projevovaly v souvislosti s hnutím tzv. reformních škol v první polovině minulého století, kdy vznikaly waldorfské školy, montessoriovské školy a další typy alternativního vzdělávání. V České republice jsou dnes alternativní školy zastoupeny na několika stupních vzdělávacího systému, tj. v alternativních mateřských, základních a středních školách. Jde o školy, které nabízejí určité odlišnosti od standardních škol, zejména ve způsobu výuky, v přístupu učitelů k žákům, v obsahu vzdělávání aj. Jde často o školy se soukromým provozovatelem, ale za alternativní školy lze považovat i některé školy veřejné, například s rozšířenou výukou cizích jazyků, se sportovním zaměřením apod. Ačkoliv je běžně proklamováno mínění, že alternativní školy ze své podstaty mohou poskytovat kvalitnější vzdělávání svým žákům a studentům, tento předpoklad nebyl prokázán věrohodnými evaluacemi, zejména pokud jde o alternativní školy soukromé.

→ *alternativní vzdělávání, inovace ve vzdělávání, školy s rozšířenou výukou*
Literatura: Průcha, J.: *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktual. vyd., Praha, Portál, 2012.

alternativní vzdělávání

Vzdělávání poskytované buď v *alternativních školách*, nebo ve školách uplatňujících některý z nestandardních vzdělávacích programů. V České republice je v současné době alternativní vzdělávání realizováno v rámci několika specifických programů v mateřských a základních školách, zejména programy Zdravá škola, Začít spolu, Otevřené vyučování

aj., koncem minulého století programy Obecná škola, Národní škola (od roku 2005 nerealizované). Jedním ze způsobů alternativního vzdělávání je také domácí vzdělávání, jež zabezpečují rodiče svým dětem, které se za stanovených podmínek nezúčastňují běžného školního vyučování. Celkový počet žáků, kteří jsou začleněni do různých forem alternativního vzdělávání v ČR, představuje jen zlomek z celkové počtu subjektů dané populace. Například ve školním roce 2010/2011 se v alternativních formách základního vzdělávání zúčastňovalo 70 243 žáků (tj. 8,8 % dané populační skupiny, včetně žáků *škol s rozšířenou výukou* některých vzdělávacích oborů).

→ *alternativní školy, školství, vzdělávací systém*

Literatura: Urbanovská, E.: *Alternativní školy v ČR*. PEN, 2009, s. 107–111; data-báze ÚIV.

analýza

Postup zkoumání struktury, vztahů, kontextu aj., při kterém je celek rozložen na jednotlivé prvky podle předmětu sledovaného zájmu. V sociálních vědách najdeme celou řadu analýz, například faktorovou, dokumentů, obsahovou, kontextuální, funkcionální aj.

analýza činnosti

Činnost (aktivita) je jednou ze základních kategorií lidského *chování* a jednání. V psychologickém pojetí se za hlavní formy činnosti považuje učení, práce, hra. Z pedagogického a andragogického hlediska mají zvláštní důležitost učební činnosti. Jsou to poznávací procesy zaměřené na získávání *znalostí, dovedností, hodnot, postojů, kompetencí* aj. Proto se zformovala teorie činnosti (A. N. Leont'jev, D. Tollingerová aj.) a provádějí se analýzy činností jak v si-

tuacích učení, tak ve vykonávání různých profesí. V současné době se intenzivně rozvíjejí analýzy učebních činností (žáků, studentů) a výukových činností (učitelů) ve školním prostředí, a to pomocí *videostudií*. K analýzám činností v pracovních procesech se využívají *profesiogramy*. Celkově jsou však popisy a objasnění lidských činností dosti neúplné, a to v důsledku značné variability druhů činností a typů situací a prostředí, v nichž činnosti probíhají.

→ *aktivita, chování, interakce, profesní diagnostika, teorie učení*

Literatura: Janoušek, J.: *Společná činnost a komunikace*. Praha, Svoboda, 1984; Leont'jev, A. N.: *Činnost, vědomí, osobnost*. Praha, Svoboda, 1987.

analýza dovedností

Určuje *dovednosti* nezbytné k dosažení požadované úrovně výkonu. Využívá se zejména pro technické, řemeslné a manuální práce a poskytuje základnu pro vypracování vzdělávacích a výcvikových programů. Vychází z *analýzy pracovního místa*.

analýza korelace

→ *korelační analýza*

analýza kurikula

Každý záměrný edukační proces, jak ve školní výuce, tak ve *vzdělávání dospělých*, je založen na využití příslušného *kurikula*, tj. plánu vymezujícího obsahy, cíle a metody zamýšlené a realizované edukace. Vzhledem k této důležitosti kurikula se provádějí analýzy zjišťující strukturu, kvalitu a potenciální efektivnost kurikula (vyučovacích předmětů, druhů škol a vzdělávacích institucí, plánované vzdělávací akce pro dospělé aj.). K tomu účelu jsou vypracovávány metody analýzy a evaluace kurikula. Nejčastější metodou je *obsahová analýza* kurikulárních doku-

mentů, především *vzdělávacích programů a učebnic*. Analýza kurikula se provádí především v oblasti školního vzdělávání, kdežto ve vzdělávání dospělých je zatím nedostatečně aplikována.

→ *cíle vzdělávání, obsah vzdělávání, efekty vzdělávání*

Literatura: Maňák, J. – Janík, T. – Švec, V.: *Kurikulum v současné škole*. Brno, Paido, 2008; Janík, T. – Knecht, P. – Najvar, P. a kol.: *Nástroje pro monitoring a evaluaci kvality výuky a kurikula*. Brno, Paido, 2010.

analýza odborných schopností

Realizuje se pomocí metody funkční analýzy, která se zaměřuje na výsledky pracovního výkonu. Odborné schopnosti představují *kvalifikaci, kompetence* a odbornou způsobilost jedince k výkonu určitého povolání či práce. Analýza se netýká pouze výstupů v podobě měřitelných výsledků, ale zabývá se širěji pojatými výsledky, které se od držitelů rolí očekávají.

analýza osobnosti

Osobnost v psychologickém pojetí bývá definována jako komplex vlastností, které člověk získává jednak geneticky (od svých předků), jednak ve styku s obklopujícím jej prostředím a jeho aktéry. Různí odborníci se liší v taxonomii těchto vlastností, které se týkají zejména intelektu, temperamentu, emočního profilu, způsobů chování, postojů aj. K tomu jsou zkonstruovány a aplikovány četné metody analýzy osobnosti, především psychodiagnostické testy, projekční testy, postojové škály, osobnostní dotazníky, analýzy rozhovorů (v personalistice) aj. Pro pedagogické účely mají relevanci zejména analýzy osobnosti učitelů (např. z hlediska předpokladů pro výkon profese), analýzy osobnosti žáků a studentů (z hlediska volby oboru studia a povolání). Pro účely andragogiky

pak analýzy osobnosti dospělých pracovníků ve vztahu k pracovní výkonnosti, kariérnímu rozvoji, předpokladům pro manažerské pozice aj. Těmito analýzami se zjišťují například organizační schopnosti jednotlivce, odolnost vůči pracovnímu zatížení a stresu, emoční stabilita, komunikativnost a jiné vlastnosti osobnosti.

→ *kariérní růst, osobnost, pedagogicko-psychologická poradna, personalistika, psychodiagnostika*

Literatura: Čákrť, M.: *Typologie osobnosti*. Praha, Management Press, 2010; Říčan, P.: *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., dopl. vyd., Praha, Grada Publishing, 2010.

analýza pracovního místa

Proces získávání, sběru a vyhodnocování informací souvisejících s pracovními místy v podniku. Cílem je získat poznatky o charakteru a průběhu práce na určitém pracovním místě. V této souvislosti se analyzují i kvalifikační požadavky, *způsobilost* a pravomoc související s danou pracovní pozicí. Slouží také jako východisko pro specifikaci požadavků na zkušenosti a schopnosti pracovníků, pro stanovení výkonových cílů, požadavky na další vzdělávání i jako kritérium hodnocení a odměňování zaměstnanců. Analýza pracovního místa má zobrazovat/zachycovat práci tak, jak skutečně vypadala v okamžiku zjišťování, nikoliv tak, jak by optimálně měla vypadat. Samotný proces analýzy pracovního místa má jasná pravidla a měl by být realizován plánovitě a strukturovaně. Mezi nejčastěji používané metody zjišťování informací o pracovních místech patří *pozorování*, strukturovaný nebo nestrukturovaný *rozhovor*, hromadný rozhovor, *dotazníková metoda* aj.

→ *kompetence, kvalifikace, profesní andragogika, způsobilost*

Literatura: Kocianová, R.: *Personální činnosti a metody personální práce*. Praha, Grada Publishing, 2010; Armstrong, M.: *Řízení lidských zdrojů: Nejnovější trendy a postupy*. Praha, Grada Publishing, 2007.

analýza proveditelnosti / studie proveditelnosti

(angl. feasibility study)

Hodnotící analýza, která se provádí před zahájením nějakého projektu, inovačního programu, reformy apod. Jejím účelem je realisticky zjistit, respektive předpovědět, jaké jsou šance úspěšnosti daného projektu při zohlednění stávajících podmínek (personálních, finančních, materiálních aj.). Dobře provedená analýza proveditelnosti může předpovědět, do jaké míry by mohla být realizace projektu úspěšná, respektive s jakými potížemi a bariérami je nutno počítat. V České republice se analýza proveditelnosti provádí jen omezeně v ekonomické sféře, kdežto v oblasti vzdělávání není aplikována, což vede k nezdaru při realizaci (implementaci) různých inovačních a reformních projektů. V oblasti výzkumu je podobně jako analýza proveditelnosti zaměřena *pilotáž*.
→ *analýza SWOT, evaluace, projekt výzkumu*

analýza rolí

Tvoří základní personální proces. Poskytuje informace potřebné pro vypracování profilů rolí a informace pro potřeby získávání pracovníků, vzdělávání a rozvoj, řízení pracovního výkonu a hodnocení práce. Dříve užívané pojmy analýza role a profil role nahradil termín *analýza pracovního místa*.

analýza SWOT

→ *SWOT analýza*

analýza vzdělávacích potřeb

Proces získávání a rozboru informací nezbytných pro určení parametrů *podni-*

kového vzdělávání, které se v této souvislosti člení na 1. identifikaci *vzdělávacích potřeb*; 2. plánování vzdělávacích akcí; 3. realizaci vzdělávání; 4. měření a hodnocení *efektivity vzdělávání*. Vzdělávací aktivity by proto měly být založeny na znalosti toho, co je třeba udělat a proč. Základem je *identifikace vzdělávacích* a *rozvojových potřeb* organizace na plánované období (obvykle na pololetí nebo jeden rok) s jasně definovaným cílem. Slouží ke zvýšení produktivity a pro přípravu nových pracovních povinností a úkolů. Potřeby vzdělávání by měly být analyzovány: 1. u celé organizace (jako podnikové potřeby); 2. u jednotlivých útvarů, týmů či funkcí a 3. u jednotlivých pracovníků. Vychází ze strategického plánu organizace, plánů rozvoje a vzdělávání lidských zdrojů, hodnocení pracovníků a z legislativních požadavků. Často se potřeby vzdělávání také opírají o požadavky vedoucích pracovníků a pracovníků samotných. Důležitým podkladem pro identifikaci potřeb vzdělávání je pravidelné *hodnocení pracovníků*, včetně *hodnocení pracovního výkonu*.

→ *androdidaktika, identifikace vzdělávacích potřeb*

Literatura: Mužík, J.: *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Plzeň, Fraus, 2005; Koubek, J.: *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. Praha, Management Press, 2009; Prusáková, V. a kol.: *Analýza vzdělávacích potřeb dospělých. Teoretické východiska*. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta UMB, 2010.

andragog

Užší pojetí chápe profesi andragoga jako odborníka působícího v oblasti edukace dospělých, tj. uskutečňuje vzdělávací a výchovné procesy jak ve školním, tak mimoškolním prostředí. Širší pojetí vy-

chází zejména z *integrální andragogiky* a zahrnuje celou škálu praktických činností a aktivit přesahujících tradiční androdidaktický proces. Andragog by měl disponovat řadou *andragogických kompetencí*. Mluvíme-li o rolích andragoga, nejčastěji jsou zmiňovány následující: vzdělavatel dospělých, školitel, instruktor, sportovní instruktor, poradce, konzultant, metodik, lektor, manažer vzdělávání, trenér, mentor, facilitátor, kouč, *mediátor*, animátor, moderátor, tutor, vychovatel a probační úředník (v kontextu *resocializace*), moderátor, aj. Možností pracovního uplatnění andragogů přibývá, neboť vznikají nové profese a rozšiřují se pracovní činnosti kvalifikačně vhodné pro odborníky s *andragogickým vzděláním*, které v sobě reflektuje jak složku teoretickou, tak praktickou. Andragog musí učení dospělého jedince celistvě chápat jako individuální, biologický a společensko-historický proces. Pro andragogickou práci z toho plyne, že jednou z andragogických úloh je umožňovat a udržovat komunikaci za účelem předávání a ujasňování si osobních a společenských norem, hodnot, postojů a cílů.

→ *andragogické kompetence, andragogika, vzdělávání dospělých*

Literatura: Beneš, M.: *Andragogika*. Praha, Grada Publishing, 2008; Palán, Z. – Langer, T.: *Základy andragogiky*. Praha, UJAK, 2008; Veteška, J.: *Kompetence ve vzdělávání dospělých*. Praha, UJAK, 2010.

andragogická antropologie

Zabývá se vlivem *kultury* na vzdělání člověka a srovnává *vzdělanost* v historickém čase a geografickém prostoru. V této souvislosti je zájmem antropologů nejen biologická variabilita organismu, ale také rozmanitost kultury, která představuje primární atribut lidské existence.

→ *andragogika, antropologie, axiologie*

andragogická psychologie

Disciplína *andragogiky* zabývající se zejména aplikací *psychologie učení ve vzdělávání dospělých*. Využívá při tom psychologických poznatků pro efektivní učení, výcvik, rozvoj a vzdělávání dospělých. Napomáhá andragogům například při vhodném výběru *androdidaktických metod, pomůcek a technik* a při určování samotných *cílů vzdělávání dospělých*.

→ *psychologie, pedagogická psychologie, psychologie vzdělávání dospělých*

Literatura: Hartl, P.: *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha, Karolinum, 1999; Machalová, M.: *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. Bratislava, Gerlach Print, 2006.

Andragogická revue

→ *andragogické časopisy*

andragogická sociologie

Disciplína *andragogiky* zabývající se vzděláváním dospělých v kontextu sociálního prostředí a sociálních teorií. Zkoumá vlivy sociálního prostředí na společenské struktury a procesy v oblasti vzdělávání dospělých. Rozmanitost vzdělávání dospělých je pro sociologické zkoumání složitá.

→ *sociologie, sociologie mládeže, sociologie výchovy, sociologie výchovy a vzdělávání dospělých*

Literatura: Kopecký, M.: *Sociologie vzdělávání dospělých*. Praha, MJF a Katedra andragogiky a personálního řízení FF UK, 2002.

andragogické časopisy

Odborná a vědecká periodika zaměřená na teorii a praxi *vzdělávání dospělých*, na rozvoj *andragogiky* a na rozvoj a vzdělávání *lidských zdrojů*. Mezi nejstarší odborné časopisy v ČR patří čtvrtletník *Andragogika* (od roku 1996), nyní vydávaný vydavatelstvím Academia Economica ve

spolupráci s *Asociací institucí vzdělávání dospělých ČR, o. s.* Od roku 2009 vydává Univerzita Jana Amose Komenského Praha *Andragogickou revue*, česko-slovenský vědecký časopis zaměřený na teorii vzdělávání dospělých, rozvoj lidských zdrojů a andragogiku. Oba časopisy se zaměřují na moderní formy a metody vzdělávání dospělých, systémy vzdělávání ve firmách, sledují dění a nové trendy v oboru jak v České republice, tak ve světě, informují o nových publikacích, konferencích a dalších aktivitách souvisejících s rozvojem andragogické vědy a vzděláváním dospělých. V České republice dále vychází několik časopisů, zaměřených na rozvoj a řízení lidských zdrojů, například *Moderní řízení*, *HR forum* a *Personál*. Od roku 2011 vydává Mendelova univerzita v Brně časopis *Lifelong Learning – Celoživotní vzdělávání*. Na Slovensku vychází recenzovaný časopis *Vzdelávanie dospelých*, který vydává Asociácia inštitúcií vzdelávania dospelých v SR. Publikuje jak domácí, tak zahraniční teoretické, empirické a prakticko-aplikační studie.

→ *andragogické disciplíny, andragogické teorie, pedagogické časopisy*

andragogické disciplíny

Jako každá věda, tak i andragogika se vnitřně strukturuje a vytváří systém andragogických disciplín. Disciplíny můžeme rozčlenit na základní a aplikované. Základní teoretické disciplíny jsou *obecná andragogika, komparativní andragogika, dějiny andragogiky a androdidaktika*. Mezi aplikované řadíme *personální andragogiku, sociální andragogiku, speciální andragogiku a kulturní andragogiku*. Někdy je do této skupiny řazena i *gerontagogika*. Uvedené disciplíny zachycují v celé šíři teoretické i praktické otázky, kterými se andragogika zabývá. Vzhledem k významu *učení a vzdělává-*